

FAVQULODDA VAZIYATLARDA SHAXS O‘ZINI O‘ZI PSIXOLOGIK HIMOYA QILISH JARAYONINI O‘RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK XUSUSIYATLARI

Qobilov Ergash Egamberdiyevich
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti
“Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi”
kafedrası mudiri, professor

Annotatsiya: *Maqolada favqulodda vaziyatlarda shaxs o‘zini o‘zi psixologik himoya qilish jarayonini o‘rganishning nazariy-metodologik muammolari va shaxsning o‘zini o‘zi psixologik himoya qilish haqidagi bilimlari, uning ijtimoiy tajribasi, xulq-atvor motivastiyasi va o‘zini o‘zi tarbiyalashga, rivojlantirishga jiddiy yondashuvi bayon etilgan. Shunga muvofiq o‘zini o‘zi himoya qilish haqidagi tasavvurlar tizimini ochib berishga qaratilgan ilmiy-metodologik asarlarni va tadqiqotlarni tahlil qilish orqali o‘z tadqiqotimiz oldida turgan vazifalarni hal qilishni maqsad qilib olingan.*

Tayanch so‘zlar: *ximoya qilish, ekstremal vaziyatlar, salbiy ta’sir etuvchi omillar, motivatsiya, ehtiyojlar, o‘jarlik, agressivlik, tajovuzkorlik, nizoli vaziyatlar, ijtimoiy xulq-atvor, sog‘lom avlod, milliy qadriyatlar, ijtimoiy muhit, adekvat boshqaruv.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ПРОЦЕССА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ САМОЗАЩИТЫ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация: *В статье описаны теоретико-методологические проблемы изучения процесса самопсихологической защиты человека в чрезвычайных ситуациях и знаний человека о самопсихологической защите, его социального опыта, поведенческой мотивации и серьезного подхода к себе. -образование и развитие. Соответственно, оно направлено на решение задач, стоящих перед нашим исследованием, посредством анализа научно-методических работ и исследований, направленных на выявление системы представлений о самообороне.*

Ключевые слова: *защита, экстремальные ситуации, факторы негативного воздействия, мотивация, потребности, упрямство, агрессивность, агрессивность, конфликтные ситуации, социальное поведение, здоровое поколение, национальные ценности, социальная среда, адекватное управление.*

Abstract: *The article describes the theoretical and methodological problems of studying the process of self-psychological protection of a person in emergency situations and the knowledge of a person about self-psychological protection, his social experience, behavioral motivation, and a serious approach to self-education and development.*

Accordingly, it is aimed to solve the tasks facing our research through the analysis of scientific and methodological works and studies aimed at revealing the system of self-defense perceptions.

Key words: *protection, extreme situations, negative influencing factors, motivation, needs, stubbornness, aggressiveness, aggressiveness, conflict situations, social behavior, healthy generation, national values, social environment, adequate management.*

Shaxsning o‘zini o‘zi psixologik himoya qilish haqidagi bilimlari, uning ijtimoiy tajribasi, xulq-atvor motivastiyasi va o‘zini o‘zi tarbiyalashga, rivojlantirishga jiddiy yondashuvi asosida shakllanadi. Tabiiyki, bunday yondashuv zaif, sust bo‘lgan joyda psixologik himoya tizimi ham etarli darajada shakllanmaydi. Bu shakllanmaslik zahirida esa shaxs ijtimoiy taraqqiyotiga, uning faolligiga va o‘z imkoniyatlaridan unumli foydalana olishga bir muncha to‘sqinlik qiluvchi omillar yotadiki, mazkur «omillar»ni nazariy-ilmiy jihatdan o‘rganish, tadqiq qilish tadqiqotimizning asosiy vazifasi hisoblanadi. Shunga muvofiq o‘zini o‘zi himoya qilish haqidagi tasavvurlar tizimini ochib berishga qaratilgan ilmiy-metodologik asarlarni va tadqiqotlarni tahlil qilish orqali o‘z tadqiqotimiz oldida turgan vazifalarni hal qilishni maqsad qilib olgan edik.

Qolaversa, ekstremal vaziyatlarda psixologik himoya mezonlarini ilmiy jihatdan to‘g‘ri tanlash, tushunish va tadqiq qilish shaxsidagi psixologik himoya imkoniyatlarini kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi, psixologik himoya haqidagi tasavvurlarning shakllanishi shaxsidagi psixologik imkoniyatlar ko‘lamiga jiddiy e‘tibor qaratishni taqozo etadi. Ekstremal vaziyatlarda psixologik himoya ma‘lum ziddiyatli holatlarga tushmaslik uchun o‘zini o‘zi bilish va idora qila olish jarayonidir. Psixologik himoyaning asosiy vazifasi inson ongidagi turli xil salbiy ta‘sir etuvchi omillar bilan bog‘liq shaxs bezovtaligini bartaraf etishga xizmat qilishdir .

O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT) - boshqaruv organlari, respublika va mahalliy hokimiyat organlarini, aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish masalalarini hal etish vakolatiga ega korxonalar va muassasalarning kuch va vositalarini birlashtiradi hamda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etish sohasidagi tadbirlarni amalga oshirish, ular yuzaga kelganda aholi xavfsizligini, atrof - tabiiy muhitni muhofaza qilish hamda tinchlik va harbiy davrda davlat iqtisodiyotiga zararni kamaytirishni ta‘minlashga mo‘ljallangan.

FVDT hududiy quyi tizim (14) va funksional quyi tizim (22) dan iborat. FVDT 3 ta darajaga ega:

1. Respublika
2. Mahalliy
3. Obyekt miqyosida.

FVDTning har bir darajasi quyidagilarga ega bo‘ladi:

1. Rahbar organlar.
2. Kundalik boshqaruv organlari.

3. Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish kuch va vositalari.

4. Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish uchun moliyaviy va moddiy resurslar zaxiralari.

5. Xabar berish, aloqa, boshqaruv va axborot bilan ta’minlashning avtomatlashtirilgan tizimlari (BAT).

FVDT umumiy holda quyidagi vazifalarni amalga oshirishni ko‘zda tutadi:

□ favqulodda vaziyatlarning oldini olishga, odamlar xavfsizligini ta’minlashga, xavfli texnologiyalar va ishlab chiqarishlarning tavakkalchiligini pasaytirish, mulkchilik shaklidan va idoraviy bo‘ysinishdan qat’iy nazar, iqtisodiyot tarmoqlari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar faoliyat ko‘rsatishining barqarorligini oshirishga qaratilgan maqsadli va kompleks ilmiy-texnik dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

□ boshqaruv organlari va tizimlarning favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish uchun mo‘ljallangan kuch va vositalarining doimiy tayyorligini ta’minlash.

□ aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi axborotlarni yig‘ish, ishlab chiqish, almashish va berish.

□ aholini, boshqaruv organlarining mansabdor shaxslarini, FVDT kuchlari va vositalarini favqulodda vaziyatlarda xarakat qilishga tayyorlash.

□ favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish uchun moliyaviy va moddiy resurslar zaxiralarini yaratish.

□ aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida davlat ekspertizasi, nazorati va tekshiruvini amalga oshirish.

□ favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish.

□ favqulodda vaziyatlardan zarar ko‘rgan aholini ijtimoiy muhofaza qilishga oid tadbirlarni amalga oshirish.

Biz mazkur tadqiqotimiz davomida yuqoridagi nazariy-ilmiy mulohazalarga asoslanib shaxslarda o‘zini o‘zi psixologik ximoya qilish haqidagi tasavvurlar tizimini tadqiq qilishga, bu jarayon uchun muhim bo‘lgan ijtimoiy-psixologik mezonlarni tanlashga va ularga ma’lum ma’noda amaliy ta’riflar berishga harakat qildik.

Psixologi psixologik himoya shaxsning har qanday xulq-atvor yo‘nalishlarida namoyon bo‘lishi va shaxsni turli xil noadekvat faoliyat illatlaridan saqlab qolishi mumkin (B.V.Zeygarnik, B.S.Bratus).

Ilmiy adabiyotlarda psixologik himoya mexanizmlarining (perseptiv tizim, identifikatsiya), o‘zini o‘zi adekvat boshqaruv, ongli "menlik" kabi ko‘rinishlari haqida ko‘pgina nazariy-ilmiy mulohazalar mavjud (G.M.Andreva, A.V.Petrovskiy, O.A.Konopkin, J.Bruner).

Yana shuni qayd etish kerakki, psixologik himoya muammosi fan olamida ilk bor freydizm tomonidan ongsizlik va instinktiv holatlarni (asosan jinsiy) bartaraf etishga qaratilgan ongli "Menlik" (ichki "stenzura") ni namoyon qila olish jarayoni sifatida o‘rganilgan va tadqiq qilingan. Lekin, bizning fikrimizcha "psixologik himoya" tushunchasi, uning mazmuni va mohiyati, freydizmdan bir necha asrlar ilgariyoq Gippokrat, Ibn Sino, Beruniylar zamonida ilk bor tadqiq qilingan va bu borada tegishli ilmiy-amaliy mulohazalar

qayd etib o‘tilgan. Masalan, Gippokrat o‘zining fan olamidagi ilk bor tadqiq qilingan individual farqlanishning tabiiy-ilmiy nazariyasida har bir insonning o‘ziga xos va betakror hissiy boshqaruv xususiyatlari bo‘ladiki, unda hayotda odamlar bilan muloqotda va biroz faoliyat jarayonlarida unumli foydalanish zarurligini va bu-ma’lum ma’nodagi psixologik himoya vositasi ekanligini uqtiradi. Buyuk mutafakkir Ibn Sinoning "Tib qonunlari" asarida esa har bir insonning mijozi va bu mijozga mos harakatlar majmuasining batafsil ishlab chiqqanligini psixologik himoya vositasi sifatida talqin qilish mumkin.

Abu Rayhon Beruniy o‘z asarlarida tabiat va jamiyatdagi barcha ziddiyatlarga nisbatan ijtimoiy - mantiqiy fikrlay olish va mantiqiy xulosalar chiqara olish xususiyatini har bir insonda tarkib toptirish lozim bo‘lgan ijtimoiy himoya jarayoni sifatida talqin qiladi.

Darhaqiqat, Gippokrat, Ibn Sino va Beruniylarning mulohazalaridagi nazariy-ilmiy mazmun o‘zining amaliy qimmatini bugungi kunda ham yo‘qotgan emas. Chunki, tabiatan turli-tuman yaratilgan insonning xulq-atvori, hissiy kechinmalari, qiziqish va motivlari ham bir-biriga o‘xshamagan, rang-barang holatda namoyon bo‘lishi mumkin. Xuddi ana shu rang-baranglikni o‘rganish, bilish va rivojlantirish insondagi psixologik himoyaning azaliy muhim sharti hisoblangan.

Taniqli psixolog J.Brunerning "yangi qarashlar" g‘oyasiga asosan psixologik himoya "persteptiv himoya" vositasi sifatida, ya’ni insonning inson tomonidan adekvat idrok qilinishi bilan bevosita bog‘lab talqin qilinadi. Albatta, bu o‘rinda insonlar o‘rtasidagi muomala, muloqot va munosabat mezonlari alohida o‘rin tutadi.

Psixologik himoya muhofaza har bir shaxsdagi faoliyat jarayonida sodir bo‘luvchi xulq-atvor motivlarini muvofiqlashtiradigan va bir-biriga yaqinlashtirib "tenglashtiradigan" jarayonlarning kechishi bilan ham bevosita bog‘liq. Bu muammo V.E.Chudnovskiy tadqiqotlarida shaxs xarakteridagi (individual va jamoa-guruh) motivastiyalarining shakllanishi va amalga oshirilishi, shuningdek, o‘zaro hamkorlikka intilish nuqtai nazaridan asoslab beriladi. Bunda asosan ikki jihat asosida tarkib topuvchi shaxs beqarorligi psixologik himoya vositasi (quroli) sifatida tadqiq qilinadi va asoslab beriladi. Chunonchi, psixologik himoya vositasi sifatida tarkib topuvchi barqarorlikning birinchi jihati - odamning o‘z shaxsiy mavqeini saqlab qolish sifatida hamda o‘zining shaxsiy qarashlariga zid bo‘lgan turli tavsiyalarga qarshi turish, ularga dosh bera olish jarayoni bilan bog‘lansa, ikkinchidan, shaxs barqarorligi odamning o‘z shaxsiy mavqeini mustahkamlash sifatida vaziyatni hamda o‘z shaxsiy xulq - atvorini o‘zgartirishdan iborat ekanligi qayd etiladi. Shuning uchun, V.E.Chudnovskiy birinchi jihatni “(aspekti) mudofaa aspekti, ikkinchisini esa hujumkorlik (tajavvuskorlik) aspekti deb ataydi va uni empirik dalillarga tayanib asoslaydi.”

G‘arb psixologiyasida psixologik himoya muammosiga ichki va tashqi "men"likda namoyon bo‘luvchi ziddiyatlarni bartaraf etishga qaratilgan real "men"likning namoyon bo‘lishi sifatida qaraladi va bunda ko‘pincha inson mazmuni va karakteridagi psixoanalitik neobixivoristik (xulq-atvor)qarashlar o‘z aksini topgan .

Keyingi qo‘lga kiritilgan ilg‘or psixologiya ma’lumotlariga qaraganda psixologik himoya sub’ektning mukammal shaxs sifatida o‘z atrofida gilar bilan hamkorlik faoliyatida

namoyon bo‘luvchi zid-diyatlarni qondirish jarayoni demakdir. Shuningdek, psixologik himoyaning muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz turga bo‘lish ham qilin qilingan.

Muvaffaqiyatli psixologik himoya shaxsdagi keragidan ortiq asabiylik, hissiy zo‘riqish va bezovtalik bilan bog‘liq barcha kechinmalarni oldindan bartaraf etishga erishishi tushunilsa, muvaffaqiyatsiz psixologik himoyada esa mazkur kechinmalarining shaxs faoliyatiga ya‘ni faolligiga mudom salbiy ta‘siri tugallanmaganligi kuzatiladi.

Psixologik himoyaning ijtimoiy psixologik qiymatga ega bo‘lgan empirik kafolati guruh a‘zosi sifatida o‘zini adekvat his eta olish, o‘zini o‘zi adekvat baholay olish, muvaffaqiyatli faoliyat ko‘rsatish, keragidan ortiq bezovtalik, asabiylik va hissiy zo‘riqlarga duchor bo‘lmash kabi xislatlarda yaqqol namoyon etiladi.

Mazkur fikrlarni umumlashtirib aytish mumkinki, u yoki bu shaxsda ekstremal vaziyatlarda psixologik himoya imkoniyatlari haqida tegishli ma‘lumotga ega bo‘lish uchun, dastavval undagi me‘yoriy hissiy faollikning, o‘zini o‘zi anglashning, o‘z-o‘ziga munosabatlarning, o‘zini o‘zi muvaffaqiyatli idora qila olishning faoliyat jarayonida nechog‘lik tarkib topayotganligini o‘rganish va tadqiq qilishga to‘g‘ri keladi. Ayni paytda, bu holat o‘smirlarda psixologik muhofaza haqidagi tasavvurlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Chunki, psixologik himoya har bir o‘quvchini o‘zini o‘zi anglashga, o‘zini o‘zi muvaffaqiyatli idora qilishga, o‘z-o‘zidan faxrlanishga va o‘z imkoniyatlarini to‘la-to‘kis ishga solishga ko‘maklashmas ekan bunday psixologik himoyaning ijtimoiy qiymati haqida gap ham bo‘lishi mumkin emas. Shu nuqtai-nazardan o‘smirlardagi psixologik himoya imkoniyatlarini tahlil qilishga ehtiyoj sezildi. Shundan kelib chiqib, tegishli ilmiy adabiyotlarga asoslangan holda psixologik himoya samaradorligini belgilovchi mezonlar ustida o‘ylash, fikrlash va ilmiy izlanishlar olib borish lozim topildi. Bizningcha, psixologik himoya samaradorligini izohlovchi mezonlar tizimi psixologiya tarmoqlari kabi juda ko‘p va xilma-xil bo‘lishi mumkin. Masalan, shartli ravishda qilin qiladigan bo‘lsak, psixologik himoya samaradorligini ijtimoiy psixologik mezonlari, tibbiy psixologik mezonlari, pedagogik-psixologik mezonlari va hokazolarga ajratish mumkin.

Ushbu shartli tizilmaga asoslanib, o‘z tadqiqotlarimizda psixologik himoya haqidagi tasavvurlar samaradorligini u yoki bu darajada belgilovchi faqatgina ijtimoiy psixologik yondashuvga asoslangan psixologik xizmat mezonlari tizimini ishlab chiqdik va shu maqsad asosida psixologik himoya tizimini o‘rgandik, tahlil qildik va tegishli xulosalar chiqardik.

Chunki, shaxsning psixologik xizmat jarayonida namoyon bo‘luvchi va rivojlantirib borilishi muqarar bo‘lgan o‘z-o‘ziga, o‘zgalarga (shaxslararo) va faoliyatga nisbatan tarkib topayotgan munosabatlarning ijtimoiy saviyasini o‘rganmay, tahlil qilmay turib, uning o‘z-o‘zidagi noxush hislardan, o‘zgalar bilan hamkorlik o‘rnatishi bilan bog‘liq ziddiyatli vaziyatlardan, faoliyatdagi muvaffaqiyatsizliklardan psixologik himoya qilishga qaratilgan tadbirlar ko‘lamini belgilab bo‘lmaydi. Shu nuqtai nazardan, munosabatning turli sohalaridagi ijtimoiy psixologik mezonlari bo‘yicha tadqiqot olib borgan faylasuflar, psixologlar, sostiologlar, psixofiziologlar va pedagoglar (B.G.Ananov , B.D.Parigin G.M.Andreeva, A.A.Badalov, E.V.Shoroxova, F.V.Bassin, L.S.Vigotskiy, A.V.Vedenov, Yu.M.Zabrodin, A.G.Kovalov, I.S.Kon, T.A.Kitvel, E.S.Kuzmin, M.S.Kagon, I.T.Levikin,

V.S.Merlin, V.N.Myasishev, V.S.Magun, I.P.Pavlov, K.K.Platonov, S.L.Rubinshteyn, V.V.Stolin, V.A.Yadov, I.Aizun, M.Fischbuin, G.J.Kosunbukg) barchasi munosabatning ma’lum sohalarini ilmiy jihatdan asoslab beradilar. Masalan, mazkur munosabat mezonini filosoflar talqinida shaxs va borliq o‘rtasidagi ko‘prik sifatida, psixologlar talqinida shaxsning "ichki" va "tashqi" faoliyati o‘rtasidagi emosional, kognitiv va xulq-atvor komponentlari asosida namoyon bo‘luvchi intilishlarning ma’suli sifatida, sosiologlar talqinida shaxsning ijtimoiy iqlimiga nisbatan xayrixohlik yoki norozilikning ifodalanishi sifatida, psixofiziologlar talqinida shaxs oliy nerv faoliyatining aks ettirish vositasi sifatida, pedagoglar talqinida esa o‘quvchining o‘quv topshiriqlarini "bajonidil" (ixtiyoriy qiziqish orqali) yoki majburan (yuzaki) bajarishga bo‘lgan intilishlarining ma’suli sifatida e’tirof etiladi. Psixologik himoya jarayoni esa xuddi shu tadqiqiy yo‘nalishlarga tayangan holda shaxsning faoliyat jarayonida tarkib topayotgan munosabatlarini o‘rganishni tahlil qilishni va shu asosda tegishli tadbirlarni belgilay olishni o‘z oldiga vazifa qilib qo‘yadi. Bu o‘rinda professor E.G‘ozievning nazariy-metodologik qiymatga ega bo‘lgan quyidagi fikrlarini qayd etish o‘rinlidir: "Hozirgi kunda shaxsga sub’ektiv munosabat muammosini ijtimoiy jihatdan turmushda qaror toptirish uchun: - Odam – inson – shaxs – individuallik – sub’ekt – komillik ierarxiyasiga rioya qilish;

Shaxsga sub’ektiv munosabat, ya’ni unda robot sifatida barcha xususiyatlarini bir tekis shakllantirish mumkin, degan xato nazariyadan voz kechish, "sub’ekt-sub’ekt" aloqasini vujudga keltirish;

-har qanday sub’ekt-shaxs, lekin har qaysi shaxs sub’ekt emasligi muammosini echish;

-shaxs sub’ekt bo‘lishi uchun mustaqillik, shaxsiy pozitsiya, qat’iy maslak, dunyoqarash va ularni hayotga tadbiq qilish imkoniyati mavjudligini tan olish" (manba) kabi muammolarning bartaraf etilishi shaxsning ijtimoiy munosabatlar majmuasini kamol toptirishga xizmat qilishi tayin.

Psixologik himoya uchun muhim bo‘lgan shaxs faolligi masalasida rus olimlari o‘zlarining qator nazariy-ilmiy fikrlarini bayon etganlar. Chunonchi, A.V.Petrovskiy tomonidan shaxsning tevarak atrofga munosabati, birgalikdagi faoliyati va ijodiy ish jarayonida namoyon bo‘ladigan ijtimoiy ahamiyatga molik o‘zgarishlar qilish layoqatining ma’suli sifatida tadqiq qilinsa, D.I.Feldshteyn tadqiqotlarida esa, psixologik xizmat jarayonida qaror toptirilishi lozim bo‘lgan shaxs taraqqiyotining bosh maqsadi: insonning o‘zini o‘zi, o‘z qobiliyatlarini va imkoniyatlarini mumkin qadar ocha olishi va undan unumli foydalana olishiga ishora qilinadi va insonning o‘zini o‘zi ochishi esa, uning ongli tarzda jamiyat ideallariga mos barcha layoqatlari va imkoniyatlarini rivojlantirishdan to‘la-to‘kis foydalanish uchun ko‘rsatilgan aktiv faoliyat ekanligi uqtiriladi.

Demak, shaxs faolligi, avvalo, o‘zini o‘zi rivojlantirish, o‘z imkoniyatlari ko‘lamidan unumli foydalana olishga intilish jarayoni ekanki, bu jarayonni muntazam ravishda o‘rganish va rivojlantira borish shaxs taraqqiyotini ta’minlovchi jamiyatning muhim vazifalaridan biri hisoblanmog‘i muqarar. Umuman, shaxs faolligini tushunish, tushuntirish va ilmiy jihatdan asoslashga bag‘ishlangan va ayni paytda psixologik himoya vazifalarini belgilash uchun muhim bo‘lgan izlanishlarni shartli ravishda ma’lum yo‘nalishlarga bo‘lish

mumkin. Zero, har bir yo‘nalish tadqiqotchilari shaxs faolligini u yoki bu g‘oyada turib tahlil qiladilar va tegishli xulosalar chiqaradilar.

Ayni paytda sog‘lom avlodda sof ruhiy holatlar, adekvat tasavvurlar bo‘lishi tayin; lekin ana shunday tasavvurlarning kelib chiqishini ilmiy asoslash, ularning rivojlanish dinamikasini o‘rganish hamda oilaviy muhitning bu jarayondagi ahamiyatini aniq ilmiy uslublar yordamida yoritib, kelajak uchun ilmiy bashoratlar qilish psixologiya fanining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Qolaversa, ijtimoiy tasavvurlar psixologiyasi, ularning tabiati, shakllanishi, rivojlanishi masalasi, xulq-atvorga ta’siri muammosi jahon psixologlari, xususan, fransuz va rus olimlari tomonidan o‘rganilgan (G.M.Andreeva V.S.Ageev, A.J.Donstov, V.P.Trusov, T.M.Emelyanova, P.A.Petrovskaya, A.N.Leontev, Moscovisi S., M.Hewston, I.Jaspars, Social representation, D.Jodelet, va boshqalar). Ularda shaxs psixologiyasining muhim qirralari hisoblangan ijtimoiy tasavvurlarning atributiv roli empirik tadqiqotlarda to‘plangan ma’lumotlar asosida isbot qilingan.

Olib borilgan nazariy-ilmiy tahlillar mavzu doirasidagi muammolarni, xususan, ekstremal vaziyatlar davrida o‘zini o‘zi psixologik himoya qilish haqidagi tasavvurlarni nazariy tadqiq qilinishiga bag‘ishlangan ishlarning bugungi kunda taqchilligi va shu bilan birga dolzarbligini ko‘rsatdi. Jahonda ko‘plab ilg‘or psixologiya namoyandalarining ekstremal vaziyatlar davrida o‘zini o‘zi psixologik himoyaga oid qarashlari tadqiq qilinganda bu jarayon shaxs ijtimoiylashuvi va rivojlanishi uchun o‘rganilishi muhim bo‘lgan tadqiqot yo‘nalishi ekanligi qayta-qayta ta’kidlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2018. - 80 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2016 yil 14 sentyabr. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 37-son, 426-modda.
3. Психология. Словарь // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г.Ярошевского -2-е изд. Исп. и доп.-М.: Полит. Издат., 1990.
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. – М.: Наука, 1957. – 216 с.
5. Чудновский В.Э. Индивидуальный стиль деятельности школьников// Сов. пед-ка, 1989. - № 9.-С.69-75.
6. Qodirov O.S. “O‘smirlarda (11-15 yosh) jinoyat motivlari shakllanishining psixodiagnostikasi va psixokorreksiya” // Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. T.: 2020, - 155 b.
7. Safarovich Q.O. et al. Tarbiyasi qiyin o‘quvchilarning xulq-atvori bilan bog‘liq muammolarni bartaraf etish masalalari //PEDAGOG. – 2023. – T. 6. – №. 2. – S. 367-371.

8. <https://cyberleninka.ru/article/n/psixologik-himoya-mexanizmlari-xususida/viewer>.
9. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/>
10. <https://ilmiy.bmti.uz/blib/files/65/Favqulodda%20vaziyatlar%20va%20fuqaro%20muhofazasi.pdf>